

OVER SÆTTELSE

Thomas Harder

Cand.mag. i italiensk og historie, ED. I italiensk, konferencetolk, adjungeret professor ved CBS. Forfatter til en lille snes bøger, mest om italienske emner (senest: *Paolo il Danese, Den danske partisan*. Samleren, 2005, og *Italien, Fra Mazzini til Berlusconi*. Gyldendal, 2006), litterær oversætter, skribent i dagbladet Politiken, foredragsholder. Har oversat o. 80 bøger fra italiensk og engelsk.

Den gode oversættelse bør skabe samme forhold mellem oversættelsen og dens læser som dét, der består mellem originalteksten og dennes læser. Den danske læser bør have lige så nemt eller svært ved at læse oversættelsen, som originalens læser har ved at læse dén. Han skal have fortalt den samme historie og have samme chancer for oplevelser af følelsesmæssig og intellektuel art; han skal underholdes af de samme vittigheder, præsenteres for de samme pointer, undre sig over de samme gåder og flertydigheder og udsættes for de samme fortælle-mæssige, sproglige og stilistiske virkemidler. Oversættelsen bør have samme stilistiske niveau som udgangstekstens, gengive evt. rim og ordspil og viderebringe ord og sætningers rytmiske og særlige lydige egenskaber.

- Oversættelsen bør overholde de normale regler for *dansk retskrivning og grammatik*, medmindre udgangsteksten giver grund til at bryde reglerne.
- En oversættelse skal kun være smuk og behagelig at læse, hvis originalen også er det. Oversætteren må ikke være bange for at støde sin læser, hvis originalteksten gør det. Oversættelsen skal være morsom dér, hvor originalen er morsom, og sådan som originalen er morsom (eller andre steder og på tilsvarende måder, hvis det ikke lader sig gøre at følge originalen helt præcist).

- Det, der er *normalt, gængs og umarkeret* i udgangsteksten, skal også være det i oversættelsen. Det er en typisk fejl, at udgangssprogets fuldkomne almindelige og upåfaldende udtryk oversættes til noget ualmindeligt og påfaldende. Oversætteren skal have en sikker fornemmelse for – og en solid viden om – hvad der er normalt, og hvad der er afvigende på de to sprog.
- Oversætteren skal undgå anakronismer, medmindre de tjener et formål, som der er dækning for i originalen.
- *Tredjehandsproblemet*. Lad os forestille os en dansk oversættelse af en engelsk roman, der foregår blandt italienere i Italien: Den danske oversætter skal være opmærksom på, at italienere ikke – hverken på italiensk eller på dansk – siger *Sir, Mr, Mrs* eller *Miss* til hinanden. At de gør det i den engelske udgangstekst, hvor det engelske jo skal forestille italiensk, er ikke nogen grund til, at de skal gøre det på dansk. På dansk skal de måske sige *hr., fru, frøken*, måske skal de slet ikke bruge titler, eller måske skal de engelske titler udskiftes med tilsvarende italienske. De italienske titler skal i så fald bruges rigtigt og staves korrekt. Oversætteren skal også være opmærksom på, at mange sprog har deres egne udgaver af andre sprogs stednavne og historiske personnavne: Livorno hedder Leghorn på engelsk, men på dansk bruges byens italienske navn. Cæsars forbundsfælle og senere modstander hedder Pompey på engelsk, men Pompejus på dansk, og det tjekkiske landskab Morava hedder på engelsk, spansk, italiensk og flere andre sprog Moravia, men på dansk hedder det Mæhren. Også valutabetegnelser, mad og mange andre ting kan give anledning til kortslutninger, når der kommer et tredje sprog i spil.
- *Fagsprog* skal gengives korrekt. Har oversætteren ikke den nødvendige politimæssige, kirkelige, politiske, økonomiske, maritime, militære, historiske, teatervidenskabelige, kemiske, musikalske, typografiske osv. sagkundskab, må han sørge for at skaffe sig den. Ofte bør man inddrage en sagkyndig konsulent i oversættelsesarbejdet.
- Oversætteren skal være opmærksom på de kulturelle forskelle mellem udgangstekstens verden og oversættelsens. Udtryk, som ifølge ordbogen betyder det samme, kan udløse meget forskellige associationer hos læsere i de to kulturer. Mange amerikanske forældre siger helt rutinemæssigt *"I love you"*, når de sender deres børn i skole, men gode danske oversættere af børne- og ungdomsbøger toner det ned til *"Hav det godt i skolen"*, *"Pas på dig selv"*, *"Vi ses senere"* e.l., eventuelt med et efterhængt *"skat"* for at markere ømheden.

- Oversætteren skal være opmærksom på geografien og topografien og andre fysiske realiteter på det sted, hvor teksten foregår. Ellers kan han f.eks. ikke tage kvalificeret stilling til, om en person går *op ad*, *hen ad*, *ud ad* eller *ned ad* en given gade.
- Idiomatik. Oversætteren skal være fortrolig med talemåder og sprogbrug på de to sprog, så han kan oversætte originalsprogets udtryk til de tilsvarende udtryk på målsproget og ikke ord for ord. Den engelske "*bull in a china shop*" svarer for eksempel til en dansk "*hund i et spil kegler*". Den slags vendinger skaber særlige problemer i illustrerede bøger: Hvad gør oversætteren, hvis teksten ledsages af et billede af en tyr, der er i færd med at splitte en porcelænsforretning ad?
- Det man véd, at man ikke véd, er som regel ikke så farligt, som det man *tror*, man ved. Det er her, de *falske venner* lokker én i fælder, som man kunne have undgået, hvis man havde stølet mindre blindt på sine egne udmærkede sprogkundskaber og store almenviden. Klassiske eksempler på falske venner er "*black eye*", der bliver til "*sort øje*" i stedet for "*blåt*", eller de svenske "*rolig*", "*orm*" og "*vintergatan*", der bliver til hhv. "*rolig*" i stedet for "*morsom*", "*orm*" i stedet for "*slange*" og et gadenavn i stedet for Mælkevejen.
- En nær slægtning af de falske venner er det fænomen, at oversættelsen præges for stærkt af *afsmitning fra originalsproget*. På det syntaktiske niveau kan danske oversættelser fra latinske sprog f.eks. være præget af meget lange sætninger med mange underordnede led og indskud, som er uvante og vanskelige for den danske læser, mens de for originalens læsere repræsenterer et relativt naturligt skriftsprog.
- Afsmitningen kan også bestå i, at bestemte meget gængse danske udtryk mangler eller er markant underrepræsenteret i oversættelser fra visse sprog. Det gælder f.eks. konstruktioner af typen "*Der kom en mand hen ad gaden*", som ofte fortrænges af den mere pointerede "*En mand kom hen ad gaden*". Eller konstruktioner som: "*Han stod og ventede i køen*"; "*Hun sad og tænkte over forslaget*"; "*Han gik og fortalte alle og enhver, at ...*" osv., hvor det primære indhold af *stod*, *sad*, *gik* osv. ikke vedrører personens placering og bevægelse i rummet, men den omstændighed, at det, han eller hun foretager sig, strækker sig over et vist tidsrum. Når man oversætter fra sprog, hvor dette aspekt af handlingen udtrykkes ved særlige former af verbet (f.eks. de engelske *-ing*-former) eller måske underforstås, kræver det en god del intuition eller erfaring eller en

ret høj grad af modersmålsbevidsthed at komme i tanke om dette stykke dansk standardidiomatik.

- Det kan være nødvendigt at tage højde for, at oversættelsens læsere ikke har samme baggrundsviden som udgangstekstens læsere. Fodnoter er sjældent nogen god løsning i skønlitteratur, men sommetider kan et oversætterens efterskrift e.l. bruges til at etablere den nødvendige referenceramme. De nødvendige oplysninger og forklaringer kan tit bygges ind i teksten. Det skal dog gøres med stor diskretion. For børnebogsoversættere er det ofte et vanskeligt problem, at engelske og amerikanske børn tilsyneladende har et mere avanceret ordforråd og en bredere referenceramme end deres danske aldersfæller.
- Oversættelsen skal redigeres af en redaktør, som ikke bare mestrer retskrivning og grammatik, men også har en sikker stilsans, en omfattende viden og er i stand til at skabe sig det overblik over tekstens helhed, som oversætteren sommetider mister, efterhånden som han graver sig dybere og dybere ned i den. I den bedste af alle verdener behersker redaktøren både udgangssproget og oversættelsessproget. Redaktøren skal forelægge oversætteren sine ændringsforslag, så oversætteren kan tage stilling til dem.
- Oversættelsen skal korrekturlæses af en kompetent korrekturlæser, som – medmindre andet er aftalt – benytter den nyeste udgave af Retskrivningsordbogen. Der skal først læses korrektur, når teksten er sat og ombrudt. Læser man kun korrektur på oversætterens manuskript, fanger man ikke alle de fejl, f.eks. orddelingsfejl, som uvægerligt opstår, når teksten sættes. Både redaktøren og korrekturlæseren bør læse teksten på papir, ikke på en computerskærm.

Artikler om oversættelse af Thomas Harder:

Hellere tosproget end tve-tunget (Sprint, 1. 2005, CBS); *Takt og tone* (Passage 35, 2000, Århus Universitet); *Litterær oversættelse i praksis* (Danske afhandlinger om oversættelse 6, 1995, Center for Oversættelsesvidenskab, KU); *Om kulturforskelle i oversættelse og tolkning* (MDTnyt, særtryk i anledning af Dansk Translatørforbunds 10-års-jubilæum, 2000); *Uoversætteligt ordspil* (sammen med Lawrence Norfolk, i Trykt og godt, Munksgaard, 1998).

— *Glas kaster skygge: om litterær oversættelse / Iben Hasselbalch* (red.). [Kbh.] : Gyldendal, 1999.